ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИНИ ДИВЕРСИФИКАЦИЯ ҚИЛИШДА ТУРИЗМ СОҲАСИНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

Маматкулов Илҳом Абдурашидович
Тошкент шаҳридаги Сингапур менежментни
ривожлантириш институти ректори, и.ф.д., доц.
https://doi.org/10.5281/zenodo.19647836

Аннотация. *Мазкур мақолада туризм соҳаси мамлакатимиз тараққиётининг ҳозирги босқичида ижтимоий, иқтисодий, маданий-маърифий, сиёсий ва бошқа муносабатларни қамраб олувчи тизим сифатида намоён бўлаётгани, соҳадаги субъектлар ўртасида муносабатлар кенг қамровли ва мураккаб бўлиб, уларни аниқ, қатъий ўрнатилган ва барқарор ҳуқуқий нормалар билан тартибга солмасдан туризмдан кўзланган мақсадга эришиш мураккаблиги, туризм хизматлари соҳасини ривожлантиришнинг таркибий қисмлари, унинг мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришдаги ўрни ҳамда меҳнат муносабатларини ривожлантиришдаги роли ва бошқа шу каби долзарб масалаларига эътибор қаратилган.*

Калит сўзлар: *туризм, туризм салоҳияти, тараққиёт параметрлари, модернизация, диверсификация, стратегия, ихтисослаштириш, ташқи ва ички туризмни ривожлантириш.*

Хизматлар соҳаси жамият тараққиётининг ҳозирги босқичида ижтимоий, иқтисодий, маданий-маърифий, сиёсий ва бошқа муносабатларни қамраб олувчи тизим сифатида намоён бўлмоқда. Шу сабабли соҳадаги субъектлар ўртасида муносабатлар серқирра, кенг қамровли ва мураккаб муносабатлар бўлиб, уларни аниқ, қатъий ўрнатилган ва барқарор ҳуқуқий нормалар билан тартибга солмасдан туризмдан кўзланган мақсадга эришиш жуда мураккаб. Шунингдек, туризм хизматлари соҳасида давлатлар билан давлатлар, давлатлар билан халқаро ташкилотлар, белгиланган тартибда рўйхатга олинган ва сайёҳлик хизмат кўрсатиш ҳуқуқига эга, лицензияси бўлган корхоналар, муассаса ва ташкилотлар, сайёҳларга хизмат кўрсатувчи барча жойлаштириш воситалари, умумий овқатланиш ва транспорт корхоналари, маданий-маърифий, спорт муассасалари, сайёҳлар, туристик гуруҳ раҳбарлари, экскурсия етакчилари, сайёҳларнинг хавфсизлигини таъминлаш хизмати ходимлари, туристлар ҳуқуқларини ҳимоя қилувчи идоралар, ташкилотлар ва бошқа субъектлар ўртасидаги муносабат жараёнларининг самарадорлиги кўп жиҳатдан соҳанинг ташкилий-иқтисодий томондан тўғри шакллантирилганига боғлиқ. Сабаби, туризм хизматлари соҳасининг ривожланиши ташкилий жиҳатдан оптимал ва хизматлар бозори конюктурасига нисбатан эгилувчан бўлса, хизмат кўрсатиш сифати ва самарадорлиги шунча юқори бўлади.

Шунинг билан, хизматлар соҳасининг Ўзбекистон миллий иқтисодиётида тутган ўрни ва унинг пандемиядан кейинги ҳолати баҳолаш, унинг падемиядан олдинги фаол ҳолатига қайтариш ҳамда Ўзбекистон шароитида туризм хизматлари соҳасини жадал ривожлантириш Концепсияси доирасида унинг ташкилий иқтисодий механизмларини такомиллаштириш йўллари таҳлил қилиш, бу борада мавжуд муаммо ва камчиликларни бартараф этиш борасида тадқиқотларни амалга ошириш муҳим илмий ахамиятга эга.

Сўнгги йилларда Ўзбекистон миллий иқтисодиётини диверсификация қилиш, ҳудудларни жадал ривожлантириш, янги иш ўринларини яратиш, аҳолининг даромадлари ва турмуш даражасини ҳамда мамлакатнинг инвестициявий жозибадорлигини оширишдек устувор вазифаларнинг ижросини таъминлашда туризм хизматлари соҳасига муҳим стратегик тармоқ сифатида қаралмоқда. Айниқса, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 5 январдаги ПФ-5611-сонли «Ўзбекистон Республикасида туризмни жадал ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги фармони билан тасдиқланган «2019-2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини ривожлантириш Концепцияси»да туризмни ривожлантириш бўйича қўйилган мақсадли кўрсаткичларга эришишнинг етти йиллик дастурининг белгиланиши бу соҳада амалга оширилиши керак бўлган ишларнинг кўплиги ва уларни амалиётга тадбиқ қилишда барча имкониятлардан тўлиқ фойдаланишни тақозо қилади.

Ўзбекистонда туризмни тартибга солиш ва қўллаб-қувватлаш бўйича давлат томонидан реал ҳаётда амалга оширилаётган ва тармоқнинг улкан салоҳиятини рўёбга чиқаришга қаратилган самарали макроиқтисодий сиёсат – 2020 йилда жамият тараққиётида тўсатдан юзага келган ҳамда иқтисодий тизимларни издан чиқариб, жаҳон иқтисодий инқирозининг юзага келишига сабабчи COVID-19 нинг тарқалиши муносабати билан катта қийинчиликларга дуч келди. Табиийки, Ўзбекистонга боғлиқ бўлмаган ушбу дунёвий жараёнлар мамлакат иқтисодий ҳаётига ҳам жуда кучли салбий таъсир кўрсатди. Айниқса, ўзига хос хусусиятларга эга ва халқаро туризмнинг тараққиёти мамлакатлараро интеграцион алоқалар мустаҳкамлигига бевосита боғлиқ бўлган туризм тармоғига коронавирус пандемиясининг салбий таъсири жуда катта бўлди.

Шунингдек, бугунги кунда (пандемиядан кейин) Ўзбекистонда туризм хизматлари соҳасини жадал ривожлантириш мақсадида унга миллий иқтисодиётнинг «ўсиш нуқталаридан» бири сифатида қаралаётган бўлсада, соҳа фаолиятида фойдаланилмаётган имкониятлар, ташкилий-иқтисодий жиҳатдан камчиликлар ва муаммоларнинг мавжудлиги кўзга ташланмоқда. Ўтказилган таҳлилларга кўра, мамлакатда иқтисодиётнинг бошқа тармоқлари: транспорт, меҳмонхоналар бизнеси, умумий овқатланиш, савдо-сотиқ ва бошқа маиший соҳаларда ҳам иккиламчи талабнинг юзага келиши натижасида бир қатор камчилик ва муаммоларнинг юзага келаётганлиги аниқланди. Ушбу камчиликларни қуйидагиларда кўриш мумкин:

● Ўзбекистонга ташриф буюрган ёки ички сайёҳнинг кўпчилиги геолокация тизими яхши йўлга қўйилмаганини, мамлакатга мустақил ташриф буюрувчи сайёҳ ўзи истаган жойга боришда ва истаган нарсасини топишда қийинчиликларга дуч келишини айтишган. Кейинги муҳим эътирозлардан бири бу интернет сифати ўртача кўрсаткичдан пастлиги, меҳмонхоналар, ресторан, кафе, жамоат транспортларида Wi-Fi тизими жуда заиф ишлаши ёки умуман мавжуд эмаслигидир.

● мамлакатда меҳмонхоналар ва транспорт нархи озиқ-овқат ва бошқа маҳсулотлар (кийим-кечак, ичимликлар, совғалар в.б.) билан таққосланганда анча қиммат ҳисобланади. Мамлакат ҳудудларини бир-бири билан боғлашда муаммоли вазиятлар мавжуд (масалан, туристик мавсумнинг энг қайноқ пайтларида ҳам Шаҳрисабздан Хивага тўғридан тўғри авиақатновлар йўлга қўйилмаган).

● Мамлакатга ташриф буюрган туристлар фикрига кўра, Ўзбекистонга саёҳат қилишдаги энг катта ноқулайлик рўйхатдан ўтиш билан боғлиқ. Мамлакатга кириш ва чиқиш

учун, ҳатто меҳмонхонада жойлашиш ва тарк этиш жараёнида ҳам алоҳида бланка тўлдирилади. Шунингдек, Ўзбекистонда валютани хусусий айирбошлаш шохобчалари мавжуд эмас ва уни фақат банкларда ва ихтисослашган айирбошлаш хизматларида алмаштириш мумкин. Устига устак, шанба якшанба кунлари аксарият банкларнинг фаолият юритмаслиги сабабли валютани айрбошлашнинг деярли имкони йўқ.

● Бугунги кунда ижтимоий тармоқлар реклама учун энг арзон қулай восита бўлсада, туристларнинг фикрича, унда Ўзбекистон ҳақида тўлиқ маълумот олишнинг иложи йўқ. Мисол учун, дин ишлари бўйича қўмита маълумотларига кўра, ҳозирда Туркияда 30 миллиондан зиёд Нақшбандия тариқатига эътиқод қилувчи инсонлар истиқомат қилади. Аммо ўтказилган сўровномаларга кўра, уларнинг кўпчилиги шайх Баҳоуддин Нақшбанд мақбарасининг Бухорода экани ҳақида маълумотга эга эмас .

● Ташриф буюрувчиларнинг фикрича, меҳмонхона номерларининг сифатини олдиндан билиш қийин, танлов жараёнида турли хил вариантларни бир бири билан солиштириш бироз мураккаб. Шунингдек, мамлакатда 3-4 категорияга мос келадиган сифатли жамоавий турар жой бинолари етишмайди. Ўзбекистонда туризмни ривожлантириш Концепциясида юқорида саналган ва ўз ечимини кутаётган муаммо ва камчиликларни бартараф этиш бўйича аниқ вазифалар ва чора тадбирлар Дастури белгиланган бўлишига қарамасдан уларнинг амалиётда ҳали ҳам мавжудлиги бир тарафдан Ўзбекистонда туризм хизматларини жадал ривожлантириш борасидаги изчил сиёсатнинг самарадорлиги паст даражада эканлигидан далолат берса, иккинчи томондан уларни жаҳонда рўй берган пандемия оқибатларининг салбий натижаси деб баҳолаш мумкин.

Демак, амалиёт шуни кўрсатмоқдаки, туризм хизматлари соҳасини миллий иқтисодиётнинг муҳим стратегик соҳаси сифатида ривожлантириш, туристик хизматларни диверсификациялаш ва сифатини ошириш ҳамда туристик инфратузилмани, шу жумладан хорижий сармояларни жалб қилиш ва самарали реклама-маркетинг ишларини олиб бориш эвазига такомиллаштириш, шунингдек, Концепцияда белгиланган мақсадли кўрсаткичларга эришишда кўп жиҳатдан тармоқ иқтисодиётида давлатнинг фаол иштирокига эҳтиёж сезилади. Туризмни жадал суръатлар билан ривожлантириш давлатнинг бевосита ва фаол иштирокисиз, унинг пухта ўйланган тезкор чора-тадбирларисиз, юқори самара берувчи сиёсатисиз амалга ошмайди. Келгусида Ўзбекистон туризм хизматлари соҳасини ривожлантириш борасидаги ишлар самарадорлиги давлат ҳокимияти органларининг туризм соҳасини бошқаришдаги иқтисодий, ижтимоий-маданий, экологик, молиявий, қиёфавий ва маркетинг нуқтаи назардан олиб борадиган сиёсатига боғлиқ.

Ўзбекистон туризм хизматлари соҳасининг тараққиётига тўсиқ бўлаётган муаммо ва камчиликларни тезкорлик билан бартараф этиш ҳамда соҳани келгусида жадал ривожлантиришда белгиланган устувор вазифаларни бажаришнинг ягона йўли соҳани аниқ тизим ва дастур асосида бошқаришдир. Бунда белгиланган устувор вазифарларнинг самарали амалга оширилиши ҳамда унинг натижадорлиги кўп жиҳатдан тизимли ёндашувга боғлиқ. Агар вазифалар қанчалик аниқ бир тизим ва дастур асосида амалиётга тадбиқ қилинса кутилаётган натижага эришиш самарадорлиги шунча юқори бўлади.

Амалга оширилиши тавсия этилаётган устувор вазифалар Ўзбекистонда туризм хизматлари соҳасини жадал ривожлантириш, уни пандемиядан олдинги фаол ҳолатга қайтариш ва жаҳон туризм бозорида муносиб ўрин эгаллашнинг муҳим омили сифатида

қаралиши зарур. Бу жараёнлардан кутилган натижага эришиш учун давлат тадбиркорлик субъектлари ва туризмга масъул давлат ташкилотлари ўртасида ўзаро муносабатлар ва ўзаро ҳамкорлик алоқаларини мувофиқлаштириб турилиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 31 декабрдаги “2019-2021 йилларда Тошкент вилоятида туризм соҳасини жадал ривожлантириш тўғрисида”ги Қарори. // www.lex.uz
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 10 июндаги “Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини тиклаш ва ривожлантириш учун қулай шарт-шароитларни яратиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 433-сонли Қарори. // www.lex.uz;
3. Alieva, M. T. (2023). Development of smart tourism in Uzbekistan. “Journal of Tourism Futures” №1. P. 189-202.